

COHORS NVMIDARVM ANTONINIANA LA FELDIOARA— FĂGĂRAȘ (JUD. BRAȘOV)

DE

IOAN I. POP

Vestigiile romane din hotarul satului Feldioara, com. Ucea, jud. Brașov, au fost semnalate încă mai de mult în literatura de specialitate¹. Într-o lucrare apărută în anul 1949, K. Horedt a presupus existența unui mic castru roman situat în apropierea localității amintite, pe malul drept al Oltului, în punctul „Pe Cetătea”². Aici s-a găsit, cu ani în urmă, fragmentul unei cărămizi romane ștampilate³. Fragmentul păstrat cuprinde o parte din litera M, precum și literele ANT (N + T în ligatură). I. I. Russu a propus lectura —M ANT (oniniana).

În luna septembrie a anului 1973, Muzeul județean Brașov a efectuat un sondaj la Feldioara în punctul „Pe Cetătea”⁴, rezultatele obținute confirmând existența unui castru în acel loc. Secțiunea trasată a intersectat latura estică a zidului demantelat în întregime, valul și un șanț de apărare.

Printre materialele ieșite la iveală se află și o cărămidă întreagă cu ștampila bine păstrată (fig. 1), descoperită deasupra bermei, în dărîmătura din fața zidului distrus, la o adîncime de 0,42 m de la suprafața actuală.

Dimensiunile cărămizii : 38,5 × 20,5 × 5,5 cm ;

Dimensiunile ștampilei : lungime 13 cm ; lățime 4,5 cm ;

Înălțimea literelor : 3,5 — 3,8 cm.

În cele ce urmează vom prezenta această ștampilă tegulară, cu considerațiile ce se pot face pe baza datelor cunoscute⁵.

Ștampila, imprimată într-un cartuș simplu, dreptunghiular, cuprinde literele COHNVMA^{NT}, în ligatură fiind V + M și N + T. Pentru sigla descrisă propunem lectura COH(ors) NVM(idarum) ANT(oniniana).

După cum se știe, existau mai multe cohorte de numizi (*I Flavia Numidarum equitata*, *II Flavia Numidarum*, *II Numidarum*)⁶, însă numai

¹ A. Bielz, Jahrbuch des Siebenbürgischen Karpatenvereins, 19, 1899, p. 9, nr. 253; TIR, L, 35, p. 41.

² K. Horedt, Studii, 2, 1949, 1, p. 142.

³ Fragmentul de cărămidă a fost găsit întimplător în arătură de localnica Ana Băcilă și apoi, prin intermediul avocatului pensionar Nicolae Bozonea, a ajuns la Muzeul Cetății Făgăraș.

⁴ Sondajul a fost executat de semnatarul acestor rânduri, cu participarea parțială a lui Ioan Ciupe de la Muzeul Cetății Făgăraș.

⁵ Aducem mulțumiri și pe această cale prof. I. I. Russu pentru materialul bibliografic indicat. Mulțumim de asemenea lui Géza Bakó pentru sugestiile date.

⁶ A. Buday, *Római felirattan*, Cluj, 1914, p. 270.

una dintre acestea, *coh. II Flavia Numidarum*, a ajuns în Dacia⁷. Prin urmare, unitatea atestată la Feldioara poate fi identificată numai cu *coh. II Flavia Numidarum*. Desigur, în cazul nostru unitatea apare cu denumire târzie, modificată.

În diplomele militare din anii 129 și 140, printre trupele Daciei Inferior este menționată și *coh. II Flavia Numidarum*⁸. Deocamdată nu se știe când a ajuns această unitate la nord de Dunăre⁹; probabil cu ocazia războaielor dacice sau, eventual, în anii 117–118.

Fig. 1. Feldioara-Făgăraș. Ștampila unității *cohors Numidarum Antoniniana*.

Așadar, *coh. II Flavia Numidarum* a staționat în nordul Dunării, făcând parte din armata provinciei Dacia Inferior. Până în prezent nu a fost însă atestat locul ei de staționare nici pe teritoriul Olteniei și nici în sud-estul Transilvaniei.

Pe baza câtorva cărămizi cu ștampila COH II NV, unii cercetători susțineau că unitatea *coh. II Flavia Numidarum* ar fi avut garnizoana în castrul de la Buciumi, precum și în alte puncte situate pe teritoriul Daciei Superior, respectiv Porolissensis. Această presupunere a fost combătută,

⁷ Pentru istoricul unității, cf. V. Christescu, *Istoria militară a Daciei romane*, București, 1937, p. 62, 190; W. Wagner, *Die Dislokation der römischen Auxiliärformationen in den Provinzen Noricum, Pannonien, Moesien und Dakien von Augustus bis Gallienus*, Berlin, 1938, p. 173–174; D. Tudor, *RIR*, 14, 1944, p. 159–160; I. I. Russu, *SCIV*, 10, 1959, 2, p. 315; D. Tudor, *OR*³, p. 349; I. I. Russu, *SCIV*, 23, 1972, 1, p. 73, nr. 55.

⁸ *CIL*, XVI, 75; B. Gerov, *Klio*, 37, 1959, p. 196–198.

⁹ D. Tudor, *OR*³, p. 349.

arătându-se că toate cărămizile cu sigla COH II NV provin de la Buciumi, iar pe de altă parte că lectura ștampilei nu este COH(ors) II NV(midarum), ci COH(ors) II N(er)V(ia) (Brittonum). Lectura a fost propusă pe baza unei inscripții fragmentare, care denotă că în castrul de la Buciumi a staționat *coh. II Augusta Nervia Pacensis milliaria Brittonum*, pe timpul lui Caracalla întâlnită și cu epitetul *Antoniniana*¹⁰. Interpretarea dată de I. I. Russu exclude posibilitatea staționării *coh. II Fl. Numidarum* pe teritoriul Daciei Porolissensis.

Pe baza celor expuse, avînd în vedere cărămizile ștampilate prezentate de noi, credem că unitatea *coh. II Flavia Numidarum* a avut garnizoana în castrul de la Feldioara.

Datarea cărămizilor de la Feldioara cu ștampila COHNV MANT, respectiv [COHNV]MANT este asigurată de epitetul *Antoniniana*. Este cunoscut că epitele *Antoniniana*, *Severiana*, *Alexandriana*, *Maximiana*, *Gordiana*, *Deciana*, *Valeriana*, *Gallieniana* aveau cu totul alt sens decît epitele *Augusta*, *Claudia*, *Sulpicia*, *Vespasiana*, *Flavia*, *Nerviana*, *Ulpia*, *Aelia*. Epitele celei de-a doua categorii au fost atribuite oficial după împăratul sub care a luat ființă unitatea, ori ca titlu onorific. Acestea se puneau, de obicei, înaintea numelui etnic al trupei (de ex. *ala I Claudia Gallorum*, *coh. II Flavia Numidarum*, *coh. II Nervia Brittonum*, *coh. I Ulpia Dacorum*, *coh. I Aelia Dacorum*) și se păstrau timp îndelungat. În schimb, cele din prima categorie erau epitețe folosite de unități în semn de preaslăvire la adresa împăratului fiind deci adeseori schimbate¹¹.

Epitetul *Antoniniana* apare în denumirea auxiliilor începînd din timpul lui Caracalla, care purta numele oficial: Marcus Aurelius Antoninus¹². Cunoșcînd cele arătate, este evident că ștampilele tegulare ale cohortei numide cu epitetul *Antoniniana* găsite la Feldioara datează din primele decenii ale secolului al III-lea, mai precis după asasinarea lui Geta (la începutul anului 212), cînd Caracalla rămîne singur împărat. Pe timpul lui Caracalla s-au luat măsuri importante pentru întărirea capacității de apărare a Daciei¹³. Probabil cu această ocazie a executat și *coh. Numidarum Antoniniana* reclădirea în piatră sau lucrări de refacere a castrului de la Feldioara.

Dintre comandanții *coh. II Fl. Numidarum* deocamdată este cunoscut numai T. Antonius Claudius Alphenus Arignotus, originar din Orient. Dintr-o inscripție onorară descoperită la Thyatira (în nordul Lydiei, lângă fluviu Lykos) cu cariera — *cursus honorum* — a lui T. Ant. Cl. Alphenus Arignotus, rezultă că acesta a fost curator al municipiului Tropaeum Traiani și comandant, printre altele, al cohortelor *II Flavia Numidarum*, *II Flavia Bessorum* și *I Cilicum*¹⁴. Desigur, Alphenus Arignotus nu comanda în același timp toate trupele înșirate în inscripția amintită. El era comandant al *coh. I Cilicum* cînd îndeplinea și funcția de *curator civitatis* în Moesia Inferior, iar comanda asupra *coh. II Fl. Numidarum* și *coh. II*

¹⁰ I. I. Russu, SCIV, 10, 1959, 2, p. 315—316; idem, SCIV, 23, 1972, 1, p. 69, nr. 29. Pentru materialul epigrafic de la Buciumi, cf. și E. Chirilă — N. Gudea, în *Castrul roman de la Buciumi*, Cluj, 1972, p. 114—119.

¹¹ Á. Buday, *op. cit.*, p. 232; I. I. Russu, SCIV, 10, 1959, 2, p. 313—315.

¹² Á. Buday, *op. cit.*, p. 232; I. I. Russu, *op. cit.*, p. 314—315; M. Macrea și colab., StComSibiu, 14, 1969, p. 296—297.

¹³ M. Macrea, SCIV, 8, 1957, 1—4, p. 215—245; I. I. Russu, *op. cit.*, p. 311—312.

¹⁴ CIG, 3 497 = ILS, 8 853.

Fl. Bessorum o deținea în timpul șederii sale în Dacia Inferior. Întrucît cele două auxiliii aveau garnizoana în castru învecinate (Feldioara și Cincșor)¹⁵, considerăm că *Alphenus Arignotus* era comandantul lor în același timp.

Pe temeiul inscripției din Thyatira, unii cercetători au presupus că pe vremea lui Marc Aureliu, *coh. II Fl. Numidarum* a fost mutată în Orient. I. I. Russu, combătînd această presupunere, a subliniat că trupele nu s-au deplasat împreună cu fostul lor comandant plecat în Orient¹⁶.

Ștampilele tegulare de la Feldioara întăresc punctul de vedere al prof. I. I. Russu, dovedind că unitatea *coh. II Flavia Numidarum*, respectiv *coh. Numidarum Antoniniana*, a avut garnizoana pe valea Oltului făgărășan și pe timpul lui Caracalla.

Prin atestarea *coh. II Flavia Numidarum*, mai tîrziu, *coh. Numidarum Antoniniana* în castrul de la Feldioara, lista auxiliilor Daciei Inferior care au staționat în sud-estul Transilvaniei se îmbogățește cu încă o unitate¹⁷.

COHORS NUMIDARVM ANTONINIANA Ț FELDIOARA FĂGĂRAȘ (DÉP. DE BRAȘOV)

RÉSUMÉ

A l'occasion d'un sondage pratiqué à Feldioara (comm. Ucea, dépt de Brașov), les recherches ont confirmé l'existence d'un camp romain au lieu-dit „Pe Cetățuie”. Entre autres vestiges mis au jour, il y a une estampille régulière : COHNVMA^T, dont la lecture est COH(ors) NVM(idarum) ANT(oniniana).

Cette unité militaire pourrait s'identifier avec la *cohors II Flavia Numidarum*, mentionnée par les diplômes militaires des années 129 et 140 comme faisant partie des troupes de la Dacie inférieure, sans qu'on sache jusqu'à présent l'endroit où elle était cantonnée. L'épithète *Antoniniana* indique pour date de l'estampille l'époque de Caracalla, à savoir la période ultérieure à l'assassinat de Geta.

Partant des données fournies par cette estampille, corroborées par celles d'une autre pièce analogue, découverte à l'état fragmentaire au même endroit, il y a plusieurs années, on aboutit à la conclusion que la *coh. II Fl. Numidarum*, respectivement la *coh. Numidarum Antoniniana*, tenait sa garnison à Feldioara, dans la vallée de l'Olt traversant le massif de Făgăraș.

Cette preuve de la présence dans le camp de Feldioara de la *coh. II Fl. Numidarum*, devenue ensuite *coh. Numidarum Antoniniana*, contribue à enrichir d'une nouvelle unité la liste des troupes auxiliaires de Dacie inférieure, stationnées dans le sud-est de la Transylvanie.

EXPLICATION DE FIGURE

Fig. 1. Feldioara-Făgăraș. Le sceau de l'unité *cohors Numidarum Antoniniana*.

¹⁵ Relativ la staționarea *coh. II Fl. Bessorum* în castrul de la Cincșor, cf. I. I. Russu, *StComSibiu*, 12, 1965, p. 208—210; idem, *ActaMN*, 4, 1967, p. 86—88.

¹⁶ I. I. Russu, *SCIV*, 10, 1959, 2, p. 315—316.

¹⁷ Privitor la auxiliile Daciei Inferior cu garnizoanele în zona sud-estică a Transilvaniei. N. Gostar, *ArhMold*, 4, 1966, p. 179—181; C. C. Petolescu, *SCIV*, 22, 1971, 3, p. 412—411.